

Organizace Severoatlantické smlouvy již téměř tři roky provádí námořní vojenskou operaci, k níž se však jen málokdy obrací pozornost sdělovacích prostředků. Pro vnitrozemský členský stát NATO, jakým je také Česká republika, jsou alianční vojenské operace na moři poměrně vzdáleným tématem. Avšak z hlediska NATO, kde většina členů má přímý kontakt s mořem či oceánem, představují námořní akce významný prvek spojenecké bojové činnosti. Také z hlediska Aliance jako celku patří námořní bezpečnosti velká pozornost. Nejinak je tomu i v případě málo medializované námořní operace NATO „Active Endeavour“, o jejímž pozadí, průběhu a perspektívách ve stručnosti referují následující řádky.

Problematika námořní bezpečnosti vymezuje důležitý prostor, kde NATO musí bezpodmínečně prosazovat své zájmy. Také převážná většina celosvětového obchodu probíhá na námořních trasách a Aliance si je plně vědoma rizik, která z nedostatečné kontroly nad těmito cestami vyplývají.

Z hlediska Organizace Severoatlantické smlouvy představuje zvláště důležitý region Středo-
zemní moře. Pro Alianci je důležitá nejen politická úroveň vztahů se zeměmi na jeho březích, ale klíčovými jsou ve Středomoří také ekonomické a obecně strategické faktory. Zde je třeba mít na mysli, že Středo-
zemní moře platí za významnou komunikační a dopravní tepnu a že se v severní Africe nacházejí mnohá významná naleziště strategických surovin, jakými jsou především ropa a zemní plyn. Také z hlediska boje proti terorismu, kde chce NATO hrát velkou roli, se musí pozornost Aliance obracet ke Středomoří.

Počátky a dosavadní průběh operace

Operace *Active Endeavour* [1] představuje v současnosti zdaleka největší alianční angažmá, přičemž byla zahájena 6. října 2001 po teroristických útocích na USA. NATO své schopnosti a kapacity uplatňuje v operaci *Active Endeavour* vedle doposud probíhajících balkánských operací SFOR, KFOR, asistenční role v Iráku a afghánské mise ISAF. *Active Endeavour* probíhá v souladu s článkem 5 Charty NATO a formálně byla pod svým názvem zahájena o dvacet dní později. Vedle zapojení letounů AWACS v USA je to poprvé, kdy Aliance využila svých prostředků na podporu operace podle článku 5.

Zahájení operace *Active Endeavour* představuje přímou odpověď NATO na teroristické útoky z 11. září 2001. Původně působila *Active Endeavour* pouze ve východních oblastech Středo-
zemního moře. Na základě rozhodnutí Severoatlantické rady z února 2003 začala NATO poskytovat vojenský doprovod civilním lodím z aliančních států v Gibraltarském průlivu, pokud o tento krok požádaly. Prohloubení mise odůvodnila NATO teroristickými útoky na americký torpédoborec USS Cole v Jemenu v říjnu 2000 a francouzský tanker Limburg 6. října v jemenských vodách o dva roky později. Dodnes využilo možnost eskorty NATO přes 450 plavidel z členských států Aliance.

NATO ve Středozemním moři udržuje stálé námořní vojenské síly dlouhodobě, ovšem v reakci na teroristické útoky v New Yorku a Washingtonu se přítomnost Aliance kvalitativně změnila. Podobně, ve smyslu rozšíření operace, NATO reagovala na teroristické útoky z 11. března 2004 ve španělském Madridu. Tehdy Aliance rozšířila aktivity v rámci *Active Endeavour* na celou oblast Středozemního moře. Aliance rozšíření mise do souvislosti madridským masakrem na oficiální úrovni otevřeně nedávala, avšak přinejmenším načasování tohoto kroku indikuje vliv teroristických útoků na vojenské aktivity Aliance. Od 16. března 2004 tak *Active Endeavour* zahrnuje oblast celého Středomoří.

Zajištění bezpečnosti středomořských dopravních tepen a kontrola Aliance nad celou oblastí Středomoří jsou pro spojence v NATO klíčové. Operace *Active Endeavour* je řízena z velitelství spojeneckých námořních sil v jižní Evropě (NAVSOUTH – Allied Naval Forces Southern Europe) v italské Neapoli. Základ mise tvoří stálé námořní síly ve Středomoří (STANAVFORMED – Standing Naval Force Mediterranean), které za normální situace tvoří vojenské lodě Německa, Řecka, Itálie, Nizozemí, Španělska, Velké Británie, USA a Turecka. Ve Středozemním moři působí v rámci mise i stálé námořní síly v Atlantiku (STANAVFORLANT – Standing Naval Force Atlantic).

Obě námořní seskupení v rámci operace *Active Endeavour* rotují v tříměsíčních cyklech. *Active Endeavour* podporovaly také námořní vojenské síly Bulharska a Rumunska, přičemž se vstupem těchto států do NATO jejich participace na operaci pokračuje.

Cíle Active Endeavour

Operace *Active Endeavour* zahrnuje stovky plavidel NATO, které patrolují po celém Středozemním moři, monitorují námořní dopravu a poskytují eskortu civilním lodím. Operace pomáhá detekovat teroristickou hrozbu, působí jako zastrašující faktor (deterrent effect) a obecně se *Active Endeavour* snaží zabránit teroristickým aktivitám. Vedle kontroly nad bezpečností Středozemního moře je jedním z hlavních cílů operace bránit proliferaci zbraní hromadného ničení, jejich nosičů i komponentů pro jejich výrobu.

Provádět dohled a dosáhnout plné kontroly nad všemi plavidly v oblasti však představuje takřka nemožný úkol. Jen Gibraltarem propluje denně na tři tisíce lodí. Slovy italského admirála Ferdinando Sanfelice di Monteforte, velitele *Active Endeavour*, je nalézt „teroristickou loď, jako hledat jehlu v kupce sena“ [2]. Spojenci v rámci středomořské mise systematicky kontrolují civilní plavidla. V případě podezření či zdání čehokoliv neobvyklého je – po informování a konzultaci s NAVSOUTH a Centra námořní dopravy NATO v anglickém Northwoodu – vyslána skupina patnácti až dvaceti vojáků, kteří podezřelou loď zkontrolují, včetně nákladu a odpovídající dokumentace. Do dnešních dnů monitorovaly síly *Active Endeavour* přes 42 000 obchodních lodí a vojáci NATO provedly přímou kontrolu naloděním do více než padesáti plavidel.

K účasti na misi vyzvala Aliance své členy, partnerské země z Euroatlantické rady partnerství (EAPC – Euro-Atlantic Partnership Council), Partnerství pro mír (PfP – Partnership for Peace) a zvláště pak země zapojených ve Středomořském dialogu (MeD – Mediterranean Dialogue). Význam se Středomořskému dialogu přikládá zvláště na politické úrovni, nicméně nelze opomenout jeho bezpečnostně-politický přínos pro celý region. Iniciativa Středomořského dialogu je integrální součástí kooperativního přístupu Aliance k otázkám bezpečnosti.

Deklarovaným cílem MeD je přispět k bezpečnosti a stabilitě ve Středozemí. Mezi jeho hlavní cíle iniciativy patří rozvoj dobrých vztahů mezi partnerskými zeměmi a členy NATO

a hledání společné pozice a vzájemného pochopení zvláště v otázkách bezpečnosti v oblasti Středozemního moře [3]. Právě posílená přítomnost NATO ve Středozeří vyvolává zvýšenou potřebu bezpečnostní spolupráce s členskými zeměmi Středomořského dialogu, kterými jsou v současnosti Egypt, Izrael, Maroko, Tunis, Mauretánie, Jordánsko a Alžírsko.

Hrozba mezinárodního terorismu se v neméně míře dotýká i těchto zemí a zmíněné státy se také proto *Active Endeavour* sice nepřímou, ale aktivně účastní. Spolupráce se zeměmi Středomořského dialogu probíhá převážně na úrovni poskytování zpravodajských informací o podezřelých plavidlech v jejich přístavech a teritoriálních vodách.

V budoucnu nelze vyloučit rozšíření aktivit v rámci mise *Active Endeavour* i do Černého moře. Zde se bude ovšem NATO muset obrátit na své partnery, Ukrajinu a Ruskou federaci. Lze očekávat, že v případě dalšího geografického rozšíření operace budou obě země ke spolupráci pozitivně nakloněny. Nicméně politické vztahy s NATO, respektive jednotlivými členy Aliance, mohou na druhou stranu představovat spíše blokační prvek vojenské kooperace. Istanbulský summit NATO takové hypotézy potvrzuje, když se ve svých závěrech zmiňuje o *ad hoc* zapojení námořních sil Ukrajiny či Ruské federace do činností v rámci operace *Active Endeavour* [4].

Přínos a perspektivy operace

Hrozba terorismu jednoznačně nerespektuje státní hranice a úzká spolupráce s partnerskými zeměmi NATO je základním předpokladem také pro úspěch *Active Endeavour* [5]. Faktem zůstává, že ani vojenská spolupráce a poskytování zpravodajských informací nejsou absolutní zárukou úspěchu. Mise NATO ve Středomoří však přesto znamená významnou součást boje s terorismem, která se zakládá na mezinárodním právu a na jeho principech.

Nejvýznamnějším přínosem *Active Endeavour* je bezesporu **efekt zastrašování**, plynoucí již ze samotné vojenské přítomnosti NATO v oblasti. Vzhledem ke zmiňované skutečnosti, že většina světového obchodu probíhá na mořích a oceánech, znamená *Active Endeavour* adekvátní a pochopitelnou reakci Aliance na existující teroristickou hrozbu. Jedná se však o **misí pozorovací**, kdy síly NATO dohlížejí nad reálně existující situací.

Důvodem proč lze *Active Endeavour* snadno označit za úspěšnou operaci je právě její nízké definovaný mandát. Operace bude nadále prováděna v úzké součinnosti a kooperaci s partnerskými zeměmi, především státy Středomořského dialogu, které mnohdy představují strategické dodavatele ropy a zemního plynu pro západní Evropu.

Z hlediska boje proti terorismu je *Active Endeavour* konsenzuálně přijímanou misí a slouží jako příklad efektivní spolupráce zainteresovaných zemí. Egyptský generál ve výslužbě, Mohammed Kadry Saïd, vojenský a technický poradce ve Středisku pro politické a strategické otázky v Káhiře, tvrdí:

„Pro středozemní politiku NATO jsou samozřejmě nejdůležitější hospodářské zájmy a bezpečnost energetických zdrojů, neboť téměř 65 % ropy a plynu určených pro západní Evropu prochází středozemní oblastí. Bezpečnostní experti již dlouho předpovídají, že kombinace stagnujících ekonomik a populační exploze v severní Africe se stane dlouhodobým strategickým problémem pro Evropu, a že se projeví ilegální migrací nebo dokonce terorismem. Na bezpečnost Evropy a volnost jednání ve Středozeří má současně přímý dopad i proliferace řízených střel na Středním východě a v severní Africe.“ [6]

Oprávněnost a potřeba operace Active Endeavour

Generálova slova potvrzují oprávněnost a potřebu *Active Endeavour*. Velkou roli hraje také fakt, že Aliance je rozhodnuta operaci *Active Endeavour* vykonávat v souladu s mezinárodním právem. Zde musí být bráno v úvahu, že zásady a principy mezinárodního námořního práva jsou vzácně konkrétní a závazné.

Operace *Active Endeavour* patří z výše uvedených důvodů rozhodně mezi úspěšné aktivity NATO a lze očekávat, že se bude v budoucnu nadále perspektivně rozvíjet. Na rozdíl od pozemních misí, kde dochází k přímým střetům s protivníkem, se ovšem aktivity v rámci zmiňované operace omezují převážně na monitorování a kontrolu. Případné riziko pro vojenský a námořní personál je značně sníženo absolutní vojenskou převahou aliančních sil, nemožností, a hlavně neschopností nepřítele jejich záměrům vzdorovat. Pro nepřítele jedinou cestou, jak se působnosti operace vyhnout, je prostá početní převaha a z ní pro NATO plynoucí nemožnost kontrolovat všechna plavidla v inkriminované oblasti.

Bc. Jan Závěšický

Poznámky k textu:

- [1] Doslovný český překlad jako „činné“ či „aktivní“ (active) „úsilí“ nebo „snaha“ (endeavour) zní přinejmenším krkolomně a v českých médiích se překlad názvu operace vůbec nevyskytl. Z těchto důvodů bude v textu zachován originální anglický název.
- [2] *NATO Briefing, Active Endeavour*. Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2003, s. 3.
- [3] Dále viz Závěšický, J. *Středomořský dialog*, NATOAKTUAL, 5. 2. 2004, http://www.natoaktual.cz/na_analyzy.asp?r=na_analyzy&c=A040205_060522_na_analyzy_m00&l=1&t=A040205_060522_na_analyzy_m00&r2=na_analyzy.
- [4] *Istanbul Summit Communiqué*. NATO Press Release (2004)096, 28 June 2004, odst. 10.
- [5] Bývalý generální tajemník NATO lord Robertson řekl: „Terrorism is a threat which knows no borders, and countering it requires the broadest possible international cooperation, including with our Mediterranean Partners.“ NATO Secretary General Lord Robertson at the Royal United Services Institute (RUSI) Conference on “NATO & Mediterranean Security: Practical Steps towards Partnership”, London, 30. červen 2003, *NATO speeches*, <http://www.nato.int/docu/speech/2003/s030630a.htm>.
- [6] Mohamed Kadry SAID. „Středomořský dialog NATO.“ *NATO Review*, Spring 2004, <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/czech/art4.html>.

Jsme na konci velmi obtížného roku. Roku, kdy v armádě již skutečně probíhaly a probíhají významné změny dané reformou. Musím vás ujistit, že příští rok nebude o nic jednodušší, možná bude ještě složitější, protože už budeme znát problémy, které se nám ve startovacím roce reformy postupně objevily.

Příští rok bude prvním rokem čistě profesionální Armády České republiky. Myslím si, že dosavadní zkušenosti s nasazením armády a zkušenosti s uplatňováním rostoucích požadavků na její schopnosti potvrzují již teď správnost rozhodnutí o profesionalizaci.

**Z vystoupení ministra obrany Karla Kühnla
na velitelském shromáždění 2. 11. 2004**